

Link: <https://doi.org/10.3126/irj.v2i2.56151>

भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रति

सरोकारवालाको धारणा

सुजन सोडारी

Sujan.sodari@sac.tu.edu.np

सानोठिमी क्याम्पस, सानोठिमी भक्तपुर

सारसंक्षेप

प्रस्तुत आलेख भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रति सरोकारवालाको धारणासँग सम्बन्धित रहेको छ । भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूको पहिचान गर्नु र यस विषयप्रति सरोकारवालाहरूको प्रतिक्रिया निरूपण गर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यस लेखको तयारीका क्रममा परिमाणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको अनुप्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययन गर्दा प्राथमिक र द्वितीय स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । भक्तपुर जिल्लाका शिक्षकहरू, प्र.अ.हरू, विद्यार्थीहरू, अभिभावकहरू, विषय विज्ञलाई यस अध्ययनको जनसङ्ख्याको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ भने उत्तरदाताको रूपमा प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका विषय विज्ञ, प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष गरी जम्मा १५ जना रहेका छन् । शिक्षकले कार्यसञ्चिका फाइलमा रेकर्ड राख्न अल्छी गर्ने, विद्यार्थी नियमित रूपमा कक्षामा नआउने, उमेरको भिन्नता, कार्यसञ्चिका फाइलको अभाव, विद्यार्थीको चाप, बौद्धिक रूपमा कमजोर भएका विद्यार्थी पढाइमा ध्यान नदिने, शैक्षिक सामग्रीको अभाव, शिक्षक तालिमको अभाव आदि कारणले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा असर गरेको छ यसका लागि निजी विद्यालयका शिक्षकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने, शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन कक्षामा गरेका छन् वा छैनन् भनेर जानकारी हासिल गर्न समयसमयमा विद्यालय निरीक्षण गर्नुपर्ने विचारहरू व्यक्त गरिएका छन् । शिक्षकले मात्र यस प्रणालीलाई प्रभावकारी रूपमा लागू गर्न नसक्ने हुनाले यस क्षेत्रमा काम गर्ने सम्पूर्ण सरोकार-वालाहरूले मिलेर काम गरी समस्याको उचित समाधान गर्नतर्फ लाग्नुपर्छ भन्ने निष्कर्ष रहेको छ ।

पारिभाषिक शब्दावली : आधारभूत तह, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, सरोकारवाला, भाषा शिक्षण

प्राप्त मिति : १२, अप्रिल, २०२३, स्वीकृत मिति : ७, मे, २०२३, प्रकाशित मिति : १२, जुन, २०२३

पृष्ठभूमि

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका विशिष्ट उद्देश्य एवम् सिकाइ उपलब्धिहरू विद्यार्थीहरूमा के-कति हासिल भए भनी लेखाजोखा गर्नु विद्यार्थी मूल्याङ्कन हो । मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको स्तर निर्धारण गर्ने प्रक्रिया र कक्षोन्नतिका आधारका रूपमा पनि लिने गरिन्छ (गैरे, ?, पृ. ९८) । विद्यार्थीमा निहित विविध क्षमता मापन गरी गुणस्तर पहिचान गर्नु पनि मूल्याङ्कन हो । पाठ्यक्रमले राखेका उद्देश्यहरू विद्यार्थीहरूमा के-कति पूरा भए वा भएनन् भनेर हेर्न विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीले नसिकेका कुराहरूलाई सिकाउन तथा सिकेका कुरालाई अभिवृद्धि गर्न यस मूल्याङ्कनले सहयोग गर्दछ (पोखरेल र काफ्ले, २०७४) । मूल्याङ्कन दुई प्रकारका : क) निर्णयात्मक मूल्याङ्कन ख) निर्माणात्मक मूल्याङ्कन हुन्छन् । विद्यार्थीको बारेमा निर्णय लिन गरिने मूल्याङ्कनलाई निर्णयात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । “शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी बनाउने र पाठ्यक्रमले राखेका उद्देश्यहरू विद्यार्थीहरूमा पूरा गराउन गरिने मूल्याङ्कनलाई निर्माणात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । यो मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापसँगसँगै निरन्तर रूपमा चलिरहन्छ । त्यसैले यो मूल्याङ्कनलाई निरन्तर मूल्याङ्कन भनिन्छ (पाठ्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका,

२०६८)।" पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइ उपलब्धिहरू विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरे कि गरेनन् भनी सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापसँगै गरिने मूल्याङ्कन निरन्तर मूल्याङ्कन हो (आचार्य, ?)। शिक्षण सिकाइ चलिरहेको समयमा आवश्यकता अनुसार लिइने मूल्याङ्कनलाई निरन्तर मूल्याङ्कन भनिन्छ। मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइन्छ। "शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको क्रममा प्रत्येक विद्यार्थीले हासिल गरेका सिकाइ उपलब्धिहरूको लेखाजोखा गरी स्तर पत्ता लगाउनु नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन हो (निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन परिचय पुस्तिका, २०५९, पृ. ५)।" हाल नेपालमा आधारभूत शिक्षाको कक्षा १-३ मा पूर्ण रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति लागू गरिएको छ। कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत भारको निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति र ५० प्रतिशत भारको आवधिक परीक्षाका लागि छुट्याई विद्यार्थीको उपलब्धिहरूको लेखाजोखा गरिँदै आएको छ। कक्षा ६-७ मा ६० प्रतिशत भारको आवधिक परीक्षा र ४० प्रतिशत भारको निरन्तर मूल्याङ्कनका माध्यमले विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिन्छ। कक्षा ८ मा २५ प्रतिशत भारको आन्तरिक मूल्याङ्कन र ७५ प्रतिशत भारको बाह्य परीक्षाबाट विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिने व्यवस्था रहेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रयोगमा ल्याएको सफल, प्रमाणित र समायानुकूल वैज्ञानिक पद्धतिको रूपमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई लिइन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो। यसका लागि शिक्षाले विद्यार्थीको व्यक्तिगत सिकाइ उपलब्धिहरूको आधारमा पटक पटक सिकाइ अवसर प्रदान गर्नु हो (श्रेष्ठ, ? , पृ. १०८)। विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन मूलतः कक्षाकार्यबाट नै हुने गर्दछ।

राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना २०२८-२०३२ ले शिक्षणमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई जोड दिएको पाइन्छ। त्यस्तै गरी राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०४९ ले प्राथमिक कक्षाका बालबालिकाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने नियमित परिपाटी बसाल्नुपर्छ भनी सुझाव दिएको पाइन्छ। यसै उच्चस्तरीय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०५५ ले प्राथमिक तहमा हाल विद्यमान गम्भीर शैक्षिक क्षति (विद्यालय छाड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने) को सिर्जना वर्तमान परीक्षा प्रणालीबाट भएको हो भनी निष्कर्ष निकालेको छ। नवौँ पञ्चवर्षीय योजना २०५४-२०५८ मा शिक्षाको नीति अन्तर्गत 'विद्यार्थीहरूको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्ने प्रक्रियालाई क्रमशः लागू गर्दै लगिने छ। कक्षा १-३ सम्म कक्षा चढाउने उदार नीति (Liberal Promotion) प्रयोगात्मक रूपमा केही स्थानमा कार्यान्वयन गरिने छ।' भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३ ले मूल्याङ्कनलाई उच्च स्थान दिने, शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्ने र विद्यार्थी मूल्याङ्कन विद्यालय तथा शिक्षकमा आधारित गरी शिक्षकलाई जिम्मेवरी बनाइने व्यवस्था रहेको छ।

आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजनाले परिकल्पना गरेको गुणस्तरीय शिक्षाको लक्ष्य प्राप्तिका लागि परीक्षणका रूपमा वि.स. २०५६/२०५७ बाट नेपालको ५ जिल्लाहरूमा (इलाम, चितवन, स्याङ्जा, सुर्खेत र कञ्चनपुर) कक्षा एकदेखि तीनसम्म लागू भएको यो मूल्याङ्कन प्रणाली नवौँ पञ्चवर्षीय योजना मार्फत् संस्थागत भएको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि रहेको छ। त्यस्तै राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६४ ले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सम्बन्धमा विद्यार्थीले कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू पूरा गरे वा नगरेको उनीहरूको शैक्षिक उपलब्धिका साथै अन्य विशिष्ट व्यवहार, सिप, क्षमता र प्रवृत्तिमा परिवर्तन भए नभएको र शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई कक्षा ७ सम्म उपचारात्मक शिक्षा मार्फत् सिकाइको सुनिश्चित गरी कार्यान्वयन गर्ने नीति अवलम्बन गरेको छ। "निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति तथा प्रारम्भिक कक्षामा पढाइ परीक्षण (अर्ली ग्रेड रिडिङ एसिसमेन्ट-इजिआरय) विधिहरूको प्रभावकारी उपयोग गर्दै विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सुदृढ बनाउने (विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम, २०७२)।" नीति लिइएको पाइन्छ। निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिमा विद्यार्थीको नियमितता/हाजिरी, कक्षाकार्य/सहभागिता, परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य, सिर्जनात्मक कार्य, सिकाइ व्यवहारमा आएको परिवर्तन र उपलब्धि परीक्षा जस्ता पक्षहरूलाई समावेश गरिने छ। विद्यार्थीको

मनोविज्ञानलाई दृष्टिगत गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमा समसामयिक सुधारसमेत गर्दै लगिने छ (विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६) ।

सिकारूलाई कुनै पनि विषयवस्तु शिक्षण गरिसकेपछि उनीहरूले भाषिक सिप तथा भाषा तत्वहरूमा के-कति उपलब्धि प्राप्त गरे भनेर गरिने लेखाजोखा नै भाषिक मूल्याङ्कन हो (पोखरेल र काफ्ले, २०७४) । विद्यालयको शुरुवातसँगै विद्यार्थीले नेपाली भाषाका भाषिक सिपहरूका माध्यमबाट भाषा सिक्छन् । भाषा सिकाइलाई प्रभावकारी र चिरस्थायी गर्न एवम् पाठ्यक्रमका निर्दिष्ट भाषिक सक्षमता र भाषिक सिप हासिल गरेका शैक्षिक प्रगतिको लेखाजोखा गर्न विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

विद्यार्थीले प्राप्त गरेका भाषिक सक्षमता, भाषिक कुशलता, भविष्यमा प्राप्त गर्न सक्ने भाषिक ज्ञान, सिप, कला र सक्षमताको पूर्वानुमान मूल्याङ्कनबाट गर्न सकिन्छ । भाषिक मूल्याङ्कनका सिद्धान्त अन्तर्गत उद्देश्यअनुरूपता, परीक्षणीय वस्तुहरूको छनोट, भाषातत्व र भाषिक सिपको परीक्षण, एकपटकमा एउटा कुराको परीक्षण, परीक्षणीय वस्तु र युक्तिका बिच तालमेल र परीक्षणका लागि पूर्वयोजनाको आधारमा भाषाको मूल्याङ्कन गरिन्छ । शिक्षण सिकाइमा गुणस्तरीयता कायम गर्दै विद्यार्थीको व्यवहार परिवर्तनमा जोड दिन्छ । परीक्षाको भय वा त्रास हटाइ सिर्जनात्मक कार्यमा सहभागी गराउन सकिन्छ । यसरी शिक्षकले आत्ममूल्याङ्कन गर्ने सुअवसर प्राप्त पनि गर्न सकिन्छ ।

समस्याकथन

कोइराला (२०७१, पृ. २३१) को अनुसार,

“हामी तीन ठाउँमा अनुत्तीर्ण भयौं । पहिलो उदार कक्षोन्नति प्रणालीको सफल प्रयोग गर्नमा । दोस्रो सिप परीक्षणको अङ्कनमा । तेस्रो, संज्ञानात्मक परीक्षाको नतिजामा एक समान दृष्टिकोण बनाउनमा । यस्ता तमाम समस्यामाथि समस्या थुपाउँ गर्थौं र समाधानको लागि स्कूलकै शिक्षकलाई जिम्मेवारी बनाउनु पर्ने थियो ।”

यसरी समाधानको खोजी कहिल्यै सम्बन्धित निकायले गरेको पाइँदैन । विभिन्न सुधार र परिवर्तनको नाममा अनेकौं भ्रमेलामात्र थुपाउँ शिक्षामा गुणस्तर नआउने विचार व्यक्त भएको पाइन्छ । “विद्यालय तहमा कक्षा १ देखि कक्षा ७ सम्म लागू गरिएको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको पाइँदैन (विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६) ।” कुनै पनि नीति, नियम ल्याउनु ठूलो कुरा होइन त्यसलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न सक्नु ठूलो कुरा हो । विभिन्न नीतिहरू बन्ने र त्यसको प्रयोग नहुने यथार्थ रहेको पाइन्छ । “नीतिगत प्रावधान हुँदाहुँदै पनि यसको कार्यान्वयन पक्ष अत्यन्त कमजोर रहेको छ । यसलाई भारा टार्ने कामको रूपमा लिएको पाइन्छ । शैक्षिक सत्रको अन्त्यमा एकै पटक देखाउनको लागि रजिष्टारमा मात्र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी देखिन्छ र शिक्षकहरूले तालिम लिए पनि व्यवहारमा लागू नगर्ने स्थिति रहेको छ (कार्की, २०७२)।” वस्तुतः निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई विद्यालय क्षेत्रमा प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन हुन नसक्नु नै प्रमुख समस्या हो । विद्यालय तहमा अध्यापन गराइरहेका शिक्षकहरूमा तालिमको अभाव, परम्परागत सोच, विद्यालयमा अभिभावकको न्यून उपस्थिति, दक्ष जनशक्तिको कमी, अनुगमन गर्ने निकाय सक्रिय नहुनु, अभिलेखीकरण र प्रक्रियागत समस्याले गर्दा प्रस्तुत नीति सफल रूपमा कार्यान्वयन भएको देखिँदैन । तसर्थ यी विविध कुराहरूलाई मध्यनजर गरी विद्यालय तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीले कार्यान्वयन अवस्था र लागू गर्दा भोग्नु परेका समस्याहरू पत्ता लगाउन यो अध्ययन गरिने छ । “मूल्याङ्कन प्रणालीलाई परीक्षामुखी सिद्धान्तबाटमात्र अभ्यास गरिएको पाइन्छ । विद्यार्थीको गृहकार्य, कक्षाकार्य, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामूहिक क्रियाकलाप आदि मूल्याङ्कनलाई कममात्र समावेश गरिएको छ (वि.शि.रा.पा.प्रा., २०७६) ।”

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको वैधता र विश्वासनीयतामा सुधार गर्न, विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन निरन्तर र सहजतापूर्वक गर्न, सिकाइस्तर कम भएका विद्यार्थीहरूलाई सुधारात्मक शिक्षण गर्न, पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका ज्ञान, सिप र व्यवहारको दिगो विकास गर्न, बालमैत्री सिकाइ र मूल्याङ्कनको वातवरण बनाउन, विद्यार्थीहरूमा परीक्षाबाट हुने उत्तीर्ण अनुत्तीर्णको सन्त्रास हटाउन, कक्षा छोड्ने र दोहोर्‍याउने दरमा कमी ल्याउन सघाउँछ (बानियाँ, २०६९) । एकातर्फ गुणस्तरीय शिक्षा सिकाइ प्रवर्द्धनका लागि राज्यका नीति, पाठ्यक्रम र कार्यक्रमहरू निरन्तर परिचालित र निर्देशित छन् भने अर्को तर्फ विद्यालय तहमा कक्षा कोठाहरूमा पुग्दा शिक्षक र अभिभावकहरूबाट शिक्षाको गुणस्तर खस्किनु र विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर घट्नुमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन नीति नै मुख्य जिम्मेवार रहेको छ (सुवेदी, २०७०) ।

नेपालको सन्दर्भमा विद्यमान मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी नभएको र सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास हुन नसकेको कुरा औल्याइने गरेका पाइन्छ । सबै विद्यार्थी समान हुँदैनन्, सबैको सिक्ने क्षमता फरक फरक हुन्छ, भन्ने मान्यता शिक्षकले राख्नुपर्दछ । हिजो शिक्षणमा केन्द्रित थियो तर अब सिकाइमा केन्द्रित हुनुपर्छ । शिक्षकले शिक्षण गर्ने होइन सहजीकरण गर्ने हो । सिकाइ स्तरमा सुधार गर्नु हो । यसरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयनको अवस्था निकै चिन्ताजनक भएको कुरा माथिका भनाइहरूबाट प्रष्ट हुन्छ । सार्वजनिक विद्यालयमा केही प्रयास गरेको देखिएता पनि संस्थागत विद्यालयले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागू गरेको खासै देखिँदैन । नेपालमा लागू भएका प्रस्तुत मूल्याङ्कन सम्बन्धी नीतिको वर्तमान अवस्था पत्ता लगाउन यस अध्ययन केन्द्रित रहने छ ।

उद्देश्य

प्रस्तुत अध्ययनको मुख्य उद्देश्य भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS)प्रति सरोकारवालाहरूका प्रतिक्रिया निरूपण गर्नु र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू पहिचान गर्नु रहेको छ ।

अध्ययनको औचित्य

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको बारेमा सरोकारवाला नै स्पष्ट धारणाको कमि हुनु, अभिमूखीकरण तालिमको अभाव, शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात नमिलेको, प्रभावकारी अनुगमन र सुपरिवेक्षणको व्यवस्था नभएको, स्रोत साधनको अभाव, शिक्षकले पाठ्योजना नबनाई शिक्षण गर्नु र दक्ष जनशक्तिको अभाव आदि कारणले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन नीतिमामात्र सीमित हुन पुगेको छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रयोग कक्षाकोठाभित्र यसको अभ्यास, विद्यार्थीहरूको विषयगत सिकाइ, शिक्षकको बुझाइ र गराइको अध्ययन गर्दा अवस्था निकै चिन्ताजनक रहेको पाइन्छ (सुवेदी, २०७०) । परीक्षाकै आधारमा कक्षोन्नति गराउने व्यवस्था रहेको छ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि स्तर बढाउन, विद्यार्थीको कक्षा छोड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने दर घटाउनको लागि ठूलो सहयोग गर्दछ । यस मूल्याङ्कन प्रणालीले शिक्षक र विद्यार्थी बिच अन्तरक्रिया बढ्छ, विद्यार्थीमा भएका कमीकमजोरी पक्षलाई उजागर गरी सुधार गर्ने मौका मिल्छ । अतः विद्यार्थीको बौद्धिक पक्षको साथसाथै उनीहरूको क्रियात्मक, सवेगात्मक र शारीरिक विकासलाई पनि ध्यान दिँदै उनीहरूको मूल्याङ्कन गर्न निरन्तर मूल्याङ्कन आवश्यक हुन्छ । विद्यार्थीको भाषिक सिपको मूल्याङ्कन गर्न विद्यालयमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गरेको छ वा छैन ? यसको कार्यान्वयन अवस्था कस्तो रहेको छ ? यसले विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिको स्तर र प्रगति के कस्तो भैरहेको छ ? आदिको बारेमा वास्तविकता पत्ता लगाउन यसको महत्व रहनेछ ।

विद्यालयको तल्लो तहदेखि विश्वविद्यालयको माथिल्लो तहसम्म नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाएर शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरियो भने कति सफल हुन्छ भन्ने कुरा यस अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा राखिएको छ । यसले पठनपाठनसँगै विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्न र विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधि सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउनुको साथै नेपाल भरी शैक्षिक उपलब्धि को मापन प्रणालीको आंकलन गर्न यसले सहयोग पुऱ्याउने विश्वास गरिएको छ ।

अध्ययन विधि र ढाँचा

यो आलेख गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको अनुप्रयोग गरिएको छ । वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक अध्ययन विधिसँग सम्बन्धित रहेको छ । यस अध्ययनको व्याख्या, विश्लेषण, संश्लेषण तथा सामान्यीकरणका लागि यस शीर्षकसँग सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरू उपयोग गरिएको छ । सामग्री सङ्कलनका लागि पुस्तकालय र वेवसाइडहरूको पनि उपयोग गरिएको छ । निर्मित प्रश्नावलीको आधारमा शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, शिक्षाविद् र प्र.अ.सँग गहन अन्तर्वाता र प्रत्यक्ष अवलोकनको माध्यमबाट निष्कर्ष निकालिएको छ । सैद्धान्तिक आधार निर्माणवाद (Constructivism) र सहभागितामूलक (Participatory)मा आधारित भई यस अध्ययन गरिएको छ ।

जनसङ्ख्या र प्रतिनिधि नमुनाको पहिचान

प्रस्तुत अध्ययनअन्तर्गत भक्तपुर जिल्लाका शिक्षकहरू, प्र.अ.हरू, विद्यार्थीहरू, अभिभावकहरू, विषय विज्ञलाई यस अध्ययनको जनसङ्ख्याको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ भने उत्तरदाताको रूपमा प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका विषय विज्ञ, प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष गरी जम्मा १५ जना रहेका छन् ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत

अनुसन्धानलाई वैध, प्रमाणिक र विश्वसनीय बनाउन तथ्याङ्कको विशेष भूमिका रहेको हुन्छ । यस अध्ययनमा दुई किसिमका स्रोतहरूको उपयोग गरिएको छ :

प्राथमिक स्रोत : यस अध्ययनमा अध्ययन क्षेत्रमा परेका विद्यालयहरूका शिक्षक, विद्यार्थीहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, शिक्षा शाखाका शाखा अधिकृत, अभिभावकहरूलाई प्रत्यक्ष अन्तर्वाता, छलफल र प्रश्नोत्तरका माध्यमबाट भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा कार्यान्वयन देखिएका समस्याहरूको पहिचान, शिक्षण विधि, अभिलेख प्रक्रिया, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने सरोकारवालाहरूको धारणा बुझी विद्यालयमा भएका विद्यार्थीहरूका हाजिरी, कार्यसञ्चिका फाइल, कक्षा कार्य, गृहकार्य, परियोजना कार्य, विद्यार्थीले नेपाली विषयमा प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्क विवरण विद्यालयहरूले सञ्चालन गरेका अतिरिक्त क्रियाकलाप, विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक अवस्थाको अध्ययन गरी प्राथमिक स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

द्वितीयक स्रोत : द्वितीयक स्रोतअन्तर्गत निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको सम्बन्धमा प्रकाशित लेख रचना, पुस्तकहरू, विद्यालयहरूले प्रकाशन गरेका स्मारिका, इन्टरनेटमा प्राप्त मूल्याङ्कन सम्बन्धी सामग्रीहरूलाई द्वितीयक स्रोतको रूपमा लिइएको छ ।

अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत अध्ययन भक्तपुर जिल्लाको एक ओटा सरकारी एक ओटा निजी विद्यालयका आधारभूत तहको कक्षा सातमा मात्र सीमित रहेको छ । यसरी छनोटमा परेका क्याम्पसका प्राध्यापक (१ जना), शिक्षा शाखाका शाखा अधिकृत (१ जना), प्र.अ.(२ जना), शिक्षक (५ जना), अभिभावक (२ जना), वि.व्य.स. अध्यक्ष (२ जना) र विद्यार्थी (२ जना) गरी जम्मा १५ जनालाई मात्र उत्तरदाताको रूपमा लिइएको छ ।

भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रति सरोकारवालाहरूको धारणा

भक्तपुर जिल्लाका २ वटा विद्यालयहरूमा गई त्यहाँका विषय विज्ञ, प्र.अ., शिक्षक, अभिभावक, वि.व्य.स. अध्यक्ष र विद्यार्थीहरूसँग प्रत्यक्षरूपमा भेटघाट गरी प्रश्नपत्र र छलफल विधिका माध्यमबाट सरोकारवालाहरूको धारणा बुझ्ने प्रयास गरिएको छ। जुन निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

विषय विज्ञ (क्याम्पसको प्राध्यापक)

क्याम्पसका प्राध्यापकले निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने आधुनिक र उपयुक्त पद्धति भएकाले यस पद्धतिले वास्तविक रूपमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्न सकिने र समस्याको उपचारात्मक पद्धतिको निर्माण गर्न सकिने र समस्याको उपचारात्मक पद्धतिको निर्माण गर्न सहज हुने भएकाले यो पद्धति राम्रो र प्रभावकारी हुने कुरा व्यक्त गर्नुभएको छ।

विद्यार्थीहरूको धारणा

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रति विद्यार्थीहरूको धारणा बुझ्नको लागि भक्तपुर जिल्लाको २ वटा विद्यालयमा शोधकर्ता आफैँ सम्बन्धित विद्यालयमा गई आधारभूत तह कक्षा सातमा पढ्ने प्रत्येक विद्यालयका ५ जना विद्यार्थीहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको बारेमा तिमीहरूको धारणा के कस्तो छ भनी प्रश्न गर्दा केही विद्यार्थीहरूले निरन्तर विद्यार्थी प्रणालीको बारेमा बुझेको र केही विद्यार्थीहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको बारेमा नै थाहा नभएको जानकारी दिए। यसै सम्बन्धमा विद्यार्थीहरूको धारणा बुझ्न उनीहरूलाई मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रश्नपत्र निर्माण गरी उत्तर दिन लगाइएको थियो। जसलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. १ : कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कनप्रतिको धारणा

क्र.स. जम्मा	विवरण	उत्तरदाता सङ्ख्या	
१.	नियमित विद्यालय आउने विद्यार्थी	३	५
२.	परीक्षा बाहेक अन्य माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको छ ?	४	५
३.	कक्षामा शिक्षकले पढाएका कुरा नबुझेको खण्डमा शिक्षकलाई सोध्ने विद्यार्थी	२	५
४.	कक्षाकार्य, गृहकार्य नियमित गर्ने विद्यार्थी	३	५
५.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको बारेमा थाहा पाउने विद्यार्थी	४	५

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०

माथिको तालिका अनुसार विद्यालयका जम्मा ५ जना विद्यार्थीहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको सम्बन्धमा विभिन्न किसिमका प्रश्नहरू सोधिएको थियो। तपाईँ नियमित रूपमा विद्यालय आउनु हुन्छ ? भन्ने प्रश्नमा ५ जना मध्ये ३ जना विद्यार्थी मात्र नियमित विद्यालय आउने देखियो।

दोस्रो प्रश्नमा परीक्षा बाहेक अन्य माध्यमबाट विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको छ ? भन्ने प्रश्नमा ५ जना विद्यार्थीहरू मध्ये ४ जनाले परीक्षा बाहेक अन्य माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको कुरा व्यक्त गरे।

तेस्रो प्रश्नमा कक्षामा शिक्षकले पढाएका कुरा नबुझेको खण्डमा शिक्षकलाई सोध्ने गर्नुभएको छ ? भन्ने प्रश्नमा ५ जना विद्यार्थी मध्ये २ जनाले मात्र आफ्नो समस्या शिक्षकलाई राख्ने गरेको पाइयो भने अरू विद्यार्थीहरूले शिक्षकलाई आफ्नो समस्या राख्न लाज मानेको देखियो।

चौथो प्रश्नमा कक्षाकार्य र गृहकार्य नियमित गर्ने गरेका छन् अथवा छैनन् भन्ने प्रश्नमा छनोटमा परेका ५ जना विद्यार्थी मध्ये ३ जनाले मात्रै कक्षाकार्य र गृहकार्य नियमित गरेको पाइयो भने

पाचौं प्रश्नमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका बारेमा विद्यार्थी के कति जानकार छन् भनी थाहा पाउन उनीहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी विभिन्न किसिमका प्रश्नहरू सोधिएको थियो । ती प्रश्नको उत्तरबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सम्बन्धमा थाहा पाउने विद्यार्थी ४ जना मात्र रहेको पाइयो ।

अभिभावकहरूको धारणा

विद्यालयमा आफ्ना बच्चाले कस्तो पढ्छ ? शिक्षकहरूले राम्रो पढाएका छन् वा छैनन् भनेर बुझ्न अभिभावकहरू आफ्ना बालबालिका पढ्ने विद्यालयमा जानुपर्छ । यस अध्ययनमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रति अभिभावकको धारणा थाहा पाउनको लागि भक्तपुर जिल्लाका नमुनामा परेका २ वटा विद्यालयका २ जना अभिभावकहरूको घरमा गई निरन्तर मूल्याङ्कनको बारेमा जानकार हुनुहुन्छ, यसको बारेमा हजुरको धारणा बताइदिनुहोस् भन्ने प्रश्नमा धेरै अभिभावकहरूले मैले पढेको छैन, मलाई पढ्न पनि आउँदैन, खासै समय पनि छैन, विद्यालयमा पठाएपछि त सरहरूले राम्ररी पढाइदिनुपर्छो नि ! त्यसैले यसको बारेमा थाहा भएन भन्नुभयो भने केही अभिभावकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीबाट कक्षा सञ्चालन गर्नु राम्रो हो तर यसको खासै प्रयोग गरेको जस्तो मलाई लाग्दैन । यो प्रणाली राम्रोसँग कार्यान्वयन गर्नु पर्ने साथै सम्बन्धित निकायले अनुगमन गरे यो उपलब्धमूलक हुने भन्ने जानकारी दिनुभयो ।

शिक्षकहरूको धारणा

भक्तपुर जिल्लाका २ वटा विद्यालयका ५ जना शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको बारेमा हजुरको धारणा बताइदिनुहोस् न भन्ने प्रश्नमा शिक्षकहरूको धारणालाई निम्न बुँदामा प्रस्तुत गरिएको छ :

१) सरकारी विद्यालयकी नेपाली विषयकी शिक्षिकाले परीक्षाले मात्र विद्यार्थीहरूको क्षमता मापन गर्न नमिल्ने, परीक्षाको अवधिमा विद्यार्थी अस्वस्थ भएमा उसको मूल्याङ्कन नहुने भएकाले दैनिक कार्यमा आधारित भएर गरिने मूल्याङ्कन निरन्तर मूल्याङ्कन अहिलेको अवस्थामा आवश्यक छ र औपचारिकताभन्दा पनि व्यवहारिक रूपमा प्रयोग गर्न सबैले जोड दिनुपर्छ भन्ने कुरा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

२) सोही सरकारी विद्यालयकी नेपाली विषयका शिक्षिकाले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनबाट विद्यार्थीहरूको राम्रो पक्षको उजागर हुने र सिकाइमा प्रशस्त सुधार ल्याउने भएकाले भाषा शिक्षणमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्छ भन्ने धारणा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

३) निजी विद्यालयका नेपाली विषय शिक्षिकाले लिखित परीक्षालाई निर्णयात्मक वा मापनयोग्य आधार मान्न नहुने, निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीका विधि बढी प्रयोग गर्नुपर्ने, कक्षा अवलोकनमा शिक्षिकाले बढी ख्याल गर्नु पर्ने, भनाइ र गराइमा भिन्न पाइने भएकाले विद्यालय संचालकले विशेष जोड दिने हो भने सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ भन्ने धारणा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

४) सरकारी विद्यालयकी नेपाली शिक्षिकाले भाषा शिक्षणमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीबाट कक्षा सञ्चालन गर्नु राम्रो भएपनि सबै विद्यार्थीहरूमा बुझ्ने क्षमता एकनासको नहुने हुँदा सिकाइ उपलब्धीमा एकरूपता देखिएको छैन । अलि खर्चिलो र भ्रन्भटिलो हुने हुँदा प्रयोगपक्ष फितलो रहेको विचार व्यक्त गर्नुभएको छ ।

५) निजी विद्यालयकी अर्को शिक्षकाले यो प्रणाली सकारात्मक भएको कारण निरन्तर एवम दैनिक मूल्याङ्कन गरी शिक्षणप्रति रूचि जगाउन मद्दत गरी विद्यार्थीको व्यवहारिकतामा ध्यान दिने खोज तथा अनुसन्धानात्मक प्रणाली हो । यस प्रणालीबाट कक्षा सञ्चालन गर्दा अभिभावकसँग पनि नियमित छलफल गरी कक्षा शिक्षण गर्दा प्रभावकारी र औचित्यपूर्ण हुने धारणा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

माथिका भनाइबाट के प्रष्ट हुन्छ भने सरकारी र निजी विद्यालयका सबै शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीबाट कक्षा सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीहरूको सिकाइ क्षमतामा सुधार आउने र पाठप्रति रूचि पैदा भई शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न मद्दत मिल्ने र केही चुनौती पनि रहेको कुरा सबै शिक्षकहरूले विचार व्यक्त गर्नुभएको पाइन्छ ।

प्रधानाध्यापकहरूको धारणा

भक्तपुर जिल्लाका सरकारी र निजी विद्यालयका २ जना प्र.अ.सँग अन्तरक्रिया गरी प्रश्नोत्तर र छलफलका माध्यमबाट निरन्तर मूल्याङ्कनप्रति उनीहरूको धारणा बुझ्ने कोसिस गरिएको थियो । उनीहरूले व्यक्त गरेको धारणालाई निम्न बुँदाका आधारमा व्यक्त गरिएको छ :

(क) भक्तपुर जिल्लाका एक प्र.अ.ले भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीबाट कक्षा सञ्चालन गर्नु उपयुक्त र उपलब्धीमूलक हुने र केही शिक्षकहरूले रेकर्ड राख्न अल्छी मान्ने धारणा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

(ख) अर्को प्र.अ.ले यो प्रणाली उपयुक्त भएपनि स्रोत सामग्रीको अभाव, बढी खर्चिलो र विद्यालयमा विद्यार्थीको बढी चापले गर्दा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिएको छैन भन्ने धारणा व्यक्त गरेका छन् ।

विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको धारणा

वि.व्य.स. अध्यक्षले विद्यार्थीको पढाइमा सुधार ल्याउन, सिकाइलाई उद्देश्यमूलक बनाउन, व्यवहारिक, अभ्यासमुखी, प्रभावकारी र अझ बढी प्रगति गर्नको लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन आवश्यक रहेको धारणा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमा के कस्ता समस्या रहेका छन् र यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन किन गर्न सकिएको छैन भनेर जानकारी हासिल गर्न छनौटमा परेका २ वटा विद्यालयका शिक्षक, प्र.अ, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, शिक्षा शाखाका शाखा अधिकृत र क्याम्पसका प्राध्यापकसँग सम्बन्धी क्षेत्रमा गई अन्तर्वार्ता र प्रश्नोत्तर विधिका माध्यमबाट सूचना सङ्कलन गरी समस्याको बारेमा जानकारी हासिल गरिएको छ । जुन समस्यालाई निम्नानुसार चर्चा गरिएको छ :

प्रधानाध्यापकहरूले औल्याएका समस्याहरू

अध्ययनमा परेका २ वटा विद्यालयका २ जना प्र.अ.हरूलाई भाषा शिक्षणमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा के कस्तो समस्या रहेका छन् भनी प्रश्न गर्दा भक्तपुर जिल्लाका प्र.अ. हरूले भाषिक समस्याले गर्दा विषयवस्तु बुझाउन कठिनाई सिर्जना भएको कुरा बताएका छन् । उनीहरूका अनुसार विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमिबाट बालबालिकाहरू विद्यालयमा आउने गरेकाले बालबालिकाहरूले उच्चारण, वाक्यगठन, शुद्ध लेखन, वर्णविन्यासमा त्रुटि गर्ने गरेको बताएका छन् । कतिपय विद्यार्थीहरू नियमित विद्यालय उपस्थित नहुने, शिक्षक र विद्यार्थीहरूको विच नजिकको सम्बन्ध नरहने, शिक्षकबाट एक हप्ताकै एकै पटक मूल्याङ्कन गरिनु, शिक्षकहरूले हचुवाको भरमा कार्यसञ्चिकामा विद्यार्थीहरूको प्रगति विवरण राख्नु, अभिभावकहरूले आफ्ना बालबच्चाको पढाइमा ध्यान नदिनु, अभिभावकहरूलाई निरन्तर

विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको बारेमा थाहा नहुनु, बाबुआमाको रोजगारीको कारण विद्यार्थीले पढ्दा पढ्दै विचैमा विद्यालय छाड्ने र विचबिचमा विद्यार्थी भर्ना गर्नु पर्ने कारण, राजनैतिक हस्तक्षेप र नियमित अनुगमन नहुने आदि कारणले पनि निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनमा समस्या रहेको कुरा प्र.अ. हरूले जानकारी दिनुभयो । सरकारी विद्यालयका शिक्षकहरूलाई सरकारले तालिम सञ्चालन गरे पनि निजी विद्यालयका शिक्षकहरूलाई सरकारले तालिम नदिएको कारण यसको कार्यान्वयनमा समस्या रहेको कुरा निजी विद्यालयका शिक्षकहरूले जानकारी दिनुभयो । सरकारी विद्यालयमा भन्दा निजी विद्यालयमा शिक्षकहरू बढी फेरिने कारण विद्यार्थीको उपलब्धि स्तरमा सुधार गर्न कठिन भएको कुरा निजी विद्यालयका शिक्षकहरूले जानकारी दिनुभयो । कक्षामा विभिन्न सिकाइ क्षमताका विद्यार्थी हुने भएकाले उनीहरूलाई एउटै कक्षामा राखेर पढाउन समस्या भएको कुरा विद्यालयका प्र.अ. हरूले जानकारी दिनुभयो । सरकारी विद्यालयहरूमा भौतिक अवस्था नाजुक रहेकाले विद्यार्थीहरूलाई बालमैत्री वातावरणमा राखी उनीहरूको सिर्जनात्मकतालाई उजागर गर्ने कार्यभन्दा पाठ्यपुस्तकमा राखिएका क्रियाकलापहरूलाई मात्र कक्षाकोठामा पस्कने गरेकाले उदार कक्षोन्तिका आधारहरू पूरा नभए पनि कक्षा उक्लने प्रवृत्ति पनि एक समस्या भएको कुरा प्र.अ. बाट जानकारी प्राप्त भयो । विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको चापले गर्दा सबै विद्यार्थीहरूको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको फारम भर्ने कठिन भएको कुरा प्र. अ. हरूले जानकारी दिनुभयो ।

शिक्षकले औल्याएका समस्याहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूको बारेमा शिक्षकहरूलाई प्रश्न गर्दा सबै विद्यालयका शिक्षकहरूको एउटै किसिमका समस्या रहेको कुरा बताउनुभयो । विद्यार्थी नियमित उपस्थिति नहुने, वर्षेनी विद्यार्थी स्कूल छोड्ने र आउने कारण अभिलेख राख्न समस्या हुने, विद्यार्थीहरूको चापले गर्दा कार्यसञ्चिका फाइलमा विद्यार्थीहरूको विवरण राख्न कठिनाई उत्पन्न हुने, भाषिक समस्या, लिखित परीक्षालाई बढी प्राथमिकता दिनुपरेको, फरक फरक उमेर समूहका विद्यार्थीहरूका कारण परिणाममा असर परेको, अभिभावकहरूलाई निरन्तर मूल्याङ्कनको महत्व बारेमा ज्ञान नभएको कारण आफ्नो बालबालिकाप्रति सचेत नभएको, शैक्षिक सामग्रीको अभाव आदिका कारणले विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा समस्या सिर्जना भएको कुरा सबै विद्यालयका शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका छन् ।

नगरपालिकाका शिक्षा शाखाका शाखा अधिकृतले औल्याएका समस्या

अध्ययन क्षेत्रका २ वटा विद्यालयहरूका १ जना शिक्षा अधिकृतसँग हजरले निरिक्षण गर्ने क्रममा विद्यालयहरूमा के कस्ता समस्या पाउनुभएको छ भन्ने प्रश्नमा शिक्षकहरूमा इच्छा शक्ति कम भएको कारण र राजनैतिक पूर्वाग्रही भावना देखिने कारण निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी रूपमा लागू गर्न सकिएको छैन भन्ने कुरा जानकारी दिनुभयो । उदारकक्षोन्ति प्रणाली विद्यालयहरूमा लागू गरिएपनि विद्यार्थीमा फेल हुँदैन किन पढ्नु पर्छ भन्ने भावना विकसित भएको कारण विद्यार्थीहरू राम्रोसँग नपढ्ने अवस्था सिर्जना भएको छ जसले गर्दा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली राम्रो हुँदा हुँदै पनि यसको नकरात्मक असर पर्न गएको छ भन्ने कुरा जानकारी दिनुभयो ।

अभिभावकहरूले औल्याएका समस्याहरू

अध्ययन क्षेत्रमा छनोटमा परेका २ वटा विद्यालयका कक्षा सातमा पढ्ने विद्यार्थीका अभिभावकहरूको घरमै गई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा के समस्या पाउनु भएको छ भनी प्रश्न गर्दा कतिपय अभिभावकहरूले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको बारेमा थाहा नभएको जानकारी दिनुभयो भने कतिपय अभिभावकहरूले भाषिक समस्याले गर्दा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा प्रभाव परेको कुरा जानकारी दिनुभयो । विद्यालयमा शैक्षिक सामग्रीको अभावका कारण आफ्ना बालबालिकाहरूले आवश्यक ज्ञान प्राप्त नगरेको गुनासो गरेका छन् । निरन्तर मूल्याङ्कनले किहिलेकाहीं नतिजा अपेक्षा गरे अनुरूप नहुने र

पूर्वाधार र सामग्रीहरूको अपर्याप्तताले मूल्याङ्कन कार्य प्रभावित भएका छन् । कतिपय शिक्षकहरूले जान्ने विद्यार्थीहरूलाई मात्र प्रार्थमिकता दिने भएकाले नजान्ने विद्यार्थी पछि पछि नै पर्ने कुरा जानकारी दिनुभयो । कतिपय भाषा शिक्षकले शुद्धाशुद्धी नहेरिकनै ठिक चिन्ह लगाउने प्रवृत्तिले गर्दा बालबालिकाहरूले शुद्ध नलेखेको कुरा जानकारी दिनुभयो । कतिपय अभिभावकहरूले घरको कामले गर्दा आफ्ना बालबालिकाहरूलाई समय दिन नपाएको कुरा व्यक्त गर्नुभयो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको बारेमा बुझाउन अभिभावकहरूलाई नसक्नु नै मुख्य समस्या रहेको छ ।

निष्कर्ष

परीक्षाले मात्र विद्यार्थीहरूको सम्पूर्ण पक्षको मूल्याङ्कन नगर्ने भएकाले यो अवधारणालाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको हो । हाल नेपालमा कक्षा १ देखि ७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागू भएको छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीले अभ्यास र अवसर प्रदान गर्न, उदारकक्षोन्नति नीति कार्यान्वयनमा सघाउन, कक्षा दोहोर्‍याउने विद्यार्थी सङ्ख्या कम गर्न, परीक्षाको सन्त्रास हटाउन, नियमित विद्यालय आउने वातावरण बनाउन, शैक्षिक क्षति कम गर्न, योजनाबद्ध शिक्षण गर्न/गराउन अभिभावकलाई विद्यालयप्रति चासो देखाउन जस्ता कुराहरूप्रति ध्यान केन्द्रित गराउन निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको आवश्यकता पर्दछ । शिक्षकहरूले कक्षा सञ्चालन गर्दा हाजिरी, कक्षाकार्य, गृहकार्य, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा, छलफल, प्रश्नोत्तर, सिर्जनात्मक कार्य, व्यवहार अवलोकन, कार्यसञ्चिका, प्रश्नोत्तर, कुराकानी, वर्णन, संवाद, अभिनय, अनुलेखन, श्रुतिलेखन, वस्तु वर्णन, चित्र वर्णन, स्वतन्त्र लेखन र निर्देशित रचना जस्ता कार्यकलापका माध्यमबाट सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरेको पाइयो । भाषाका कक्षाहरूमा विद्यार्थीहरूलाई सिकाइ कार्यमा उत्प्रेरित गर्न प्रोजेक्टरका माध्यमबाट मनोरञ्जनपूर्ण तरिकाबाट कक्षा सञ्चालन गरेको पाइयो । हरेक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गरेर विद्यार्थीहरूको रूचि अनुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गरी बालबालिकाको भाषिक क्षमतामा सुधार ल्याउने गरेको पाइयो ।

विद्यालयहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीबाट नै कक्षा सञ्चालन गरेपनि विभिन्न कारणले प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन नभएको पाइयो । भाषिक समस्या भएका बालबालिकाहरूको भाषिक त्रुटिका कारण कार्यसञ्चिकामा अभिलेख राख्न कठिन हुने, शिक्षकले कार्यसञ्चिका फाइलमा रेकर्ड राख्न अल्छी गर्ने, विद्यार्थी नियमित रूपमा कक्षामा नआउने, उमेरको भिन्नता, कार्यसञ्चिका फाइलको अभाव, विद्यार्थीको चाप, बौद्धिक रूपमा कमजोर भएका विद्यार्थी पढाइमा ध्यान नदिने, शैक्षिक सामग्रीको अभाव, शिक्षक तालिमको अभाव, सबै क्षेत्रमा प्रविधिको विकास गर्न नसकिएको, सरोकारवालाहरूले ध्यान नदिएको, निरीक्षणको कमी आदि कारणले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा असर गरेको छ यसका लागि सरकारले सरकारी र निजी विद्यालयका शिक्षकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने, शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन कक्षामा गरेका छन् वा छैनन् भनेर जानकारी हासिल गर्न समयसमयमा विद्यालय निरीक्षण गर्नुपर्छ । शिक्षकले मात्र यस प्रणालीलाई प्रभावकारी रूपमा लागू गर्न नसक्ने हुनाले यस क्षेत्रमा काम गर्ने सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूले मिलेर काम गरी समस्याको समाधान गर्नतर्फ लाग्नुपर्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

आचार्य, तुलसीप्रसाद, (?), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी समसामयिक सवाल तथा जवाफ*, शिक्षा पत्रिका, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. २०४-२०६ ।

कार्की, राजेन्द्र (२०७२), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन आवश्यक किन ?*, काठमाडौं : डिजीटल संचार अनलाइन पत्रिका ।

- कोइराला, खेमनाथ (२०७१), *नेपालको शैक्षिक इतिहासमा नेपाली भाषा पठन पाठन : एक चर्चा*, शिक्षा भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. ०१-०७ ।
- कोइराला, विद्यानाथ (२०७१), *शिक्षामा वैकल्पिक चिन्तन*, काठमाडौं : गुडविल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- गैरे, टड्कलाल (मि.न.) *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति र यसको प्रयोग*, शिक्षा म्यागेजिन, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. ९८-१०० ।
- ढकाल, रामचन्द्र (२०७५), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन*, शिक्षा, सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. ६२-६९ ।
- नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय (२०७२), *विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (२०१६-२०२२) अवधारणा पत्र*, स्वयम् ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०५९), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन, परिचय पुस्तिका*, भक्तपुर, स्वयम् ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७६), *विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६*, भक्तपुर, नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय ।
- पोखरेल, केशवराज र काफ्ले, उमेश (२०७४), *नेपाली भाषाशिक्षण*, काठमाडौं : क्याम्ब्रिज पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- बानियाँ, देवु (२०६९), *निर्णयात्मक र निर्माणत्मक मूल्याङ्कन*, शिक्षक मासिक पत्रिका पुस ।
- श्रेष्ठ, हर्कप्रसाद (?), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन*, शिक्षा पत्रिका, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. १०६-११२ ।
- सुवेदी, रामबन्धु (२०७०), *निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन : कक्षा कोठाबाट नियाल्दा*, शिक्षा, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. ३६-४३ ।